

gaan in op deel I van de reeks *Middeleeuwse verzamelhandschriften*. Inmiddels is deel III verschenen, een editie van het zogenoemde *Tübingse Sint-Geertruihandschrift*, een papieren boekje uit Noord-Holland van circa 1445-1450. Het handschrift beslaat 66 folia, in codicologische zin bestaande uit 3 delen: pars Ia/b bevat 'Ons heren passie' en een Mariagedicht; pars II bevat een berijmd traktaat over het Laatste Oordeel en drie gedichten; pars III, in de zestiende eeuw toegevoegd, bevat een exemplar en een Middelnederlandse vertaling van een fragment uit Gregorius' *Moralia in Job*. Hoewel in 'materieel opzicht' (9) bestaande uit drie stukken, is het handschrift van meet af aan als één boek bedoeld. Daarvoor worden codicologische en inhoudelijke argumenten gegeven. Het centrale thema is 'het leven na de dood en de implicaties daarvan voor het dagelijks bestaan', maar met name de teksten in pars III vertonen ook significante inhoudelijke verschillen met de overige teksten (9); een terechte waarschuwing om de inhoudelijke eenheid van een verzamelhandschrift niet te overschatten.

Samenvattend: dit handschrift is geen convoluut, daarvoor vormt het te sterk een codicologische zowel als inhoudelijke eenheid. Vanwege de tekst-autonomie is het handschrift evenmin een verzameltekst. Daarmee is dit boekje als verzamelhandschrift terecht in de reeks opgenomen. Echter, bij de editie van volgende 'verzamelhandschriften' in de reeks dient mijns inziens onder 'materiële eenheid' verstaan te worden een eenheid in zowel inhoudelijke als codicologische zin, waarbij aan beide betekenissen van de term 'materieel' belang moet worden toegekend voor het bepalen van het karakter van de codex. Meer algemeen gesteld lijkt mij de definitieproblematiek een geschikt onderwerp voor een vervolgcongres. Want ondanks mijn opmerkingen over de definiëring zal de serie zijn nut voor de medioneerlandistiek zeker bewijzen, mede of juist door het aanzwengelen van een dergelijke methodologische discussie.

Ruud van den Berg

C. G. M. van Kruijning, J. G. Kruisheer, G. Verhoeven, *Delft, 15 april 1246* (Delft: Gemeentelijke archiefdienst, 1996, 127 blz., f20,-, ISBN 90 75095 21 X).

Hoewel het niet blijkt uit de titel, betreft dit boekje een uitgave ter gelegenheid van de 750ste verjaardag van de verlening van stadsrecht aan Delft door graaf Willem II van Holland. In deze bundel vinden we naast een tekstpublicatie vier artikelen met toelichtingen op de Delftse stadskeur. De uitgave stelt zich nadrukkelijk ten doel 'de inhoud en de betekenis van de oorkonde voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk te maken' (Gerrit Verhoeven in het voorwoord, 7).

De publicatie van de Latijnse tekst en de Nederlandse vertaling zijn verzorgd door Kees van Kruijning en Gerrit Verhoeven, 'De Delftse stadskeur van 1246 vertaald' (9-44; ook gepubliceerd in *Delfia Batavorum jaarboek 1995* (Delft, 1996) 25-62). Na de modern-Nederlandse vertaling volgt nog een Middelnederlandse versie uit een vijftiende-eeuws privilegeboek. In de verantwoording van deze dubbele tekstpublicatie wordt geen melding gemaakt van eerdere bronnenuitgaven, zoals die van J. F. Niermeyer kort voor de 700ste herdenking, *Delft en Delfland. Hun oorsprong en vroegste geschiedenis* (Leiden, 1944) 98-129.

Het korte artikel van Jaap Kruisheer, 'De totstandkoming van de Delftse stadskeur van 1246' (45-55) wordt gekenmerkt door veelvuldige herhalingen. Zijn belangrijkste conclusie aangaande de ontstaansgeschiedenis is dat de keur vrijwel letterlijk is ontleend aan het Haarlemse stadsrecht van 23 november 1245 en dat het initiatief tot verlening niet afkomstig is van de Hollandse graaf, maar van de Delftenaren zelf.

Met name deze tweede stelling is interessant, omdat H. P. H. Camps in de herziening van zijn dissertatie uit 1948, *De stadsrechten van graaf Willem II van Holland* (Hilversum, 1989), stelt

dat de Delftse keur een voorbeeld is van een document dat door de landsheer gedecreteerd is zonder dat de stad erom gevraagd heeft (121). Kruisheer stelt in de laatste voetnoot van zijn artikel dat Camps' opvattingen grotendeels met de zijne overeenstemmen; waar Camps een afwijkende mening verkondigt, acht Kruisheer het betoog niet overtuigend. Kruisheer ziet 'dan ook geen aanleiding met Camps een discussie aan te gaan' (55, noot 1).

Over dit probleem van het initiatief tot stadsrechtsverleningen in deze periode handelt een niet gebruikt artikel van Heinrich Reincke, 'Über Städtegründung. Betrachtungen und Phantasien', in: Carl Haase, ed., *Die Stadt des Mittelalters. Erster Band: Begriff, Entstehung und Ausbreitung* (3e druk; Darmstadt, 1978) 338-370. Raadpleging hiervan had Kruisheer mogelijk tot een betere onderbouwing van zijn stelling kunnen brengen. Zo is het in het geval van Delft mijns inziens nog maar de vraag of de burgers in 1246 in de positie verkeerden om de landsheer om een stadsbrief te verzoeken. Hier wordt geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen 'stad' in sociaal-economische zin - een nederzetting met onder andere economische functies - en in juridische zin - een nederzetting met een stadskeur. De vermenging van de twee definities leidt tot een cirkelredenering in zowel het artikel van Kruisheer als in de bijdrage van Gerrit Verhoeven, 'De betekenis van de Delftse stadskeur van 15 april 1246' (57-67), waarin de ontwikkeling van Delft tot stad beschreven wordt. Uit de ontstaansgeschiedenis van de oorkonde wordt afgeleid dat het initiatief van de Delftenaren afkomstig is, en dat Delft dus al stedelijke kenmerken moet hebben gehad; een reden om het initiatief in Delft te leggen is precies het stedelijke karakter van de nederzetting. Door deze cirkelredenering, en door het gebrek aan feitelijke gegevens, is de onderbouwing van de visie in deze twee artikelen betreffende zowel het initiatief tot de stadskeur als het stedelijk karakter van Delft omstreeks 1246 uiterst discutabel.

Een belangrijke bijdrage in de bundel is van Kees van Kruining, 'Recht in de stad. Juridische aspecten van de Delftse stadskeur van 1246' (68-96). Hij doet een verdienstelijke poging de inhoud van het document thematisch geordend te verduidelijken. Helaas worden daarbij niet alle artikelen behandeld. Zo komt een belangrijke bepaling als artikel 54, waarbij de schepenbank het recht krijgt tot het geven van verordeningen oftewel keuren, niet aan bod.

De bundel besluit met een biografie van de verlener van de stadskeur, 'Graaf Willem II (1234-1256)', opnieuw van de hand van Kees van Kruining (97-126). Hij behandelt Willems politiek in 5 'fasen' (bedoeld zijn regio's): Holland; Delft; het Duitse Rijk, waar Willem in 1247 tot Rooms-Koning wordt gekozen maar het niet tot Keizer brengt; Zeeland, Vlaanderen en Henegouwen; West-Friesland. Dit relatief omvangrijke artikel valt buiten het kader van deze bundel, omdat volgens Kruisheer Willem II in Delft slechts een lijdelijke rol in de stadsrechtsverlening speelde. Bovendien komt Willems aandeel in het stadsvormingsproces in Holland in het algemeen en in Delft in het bijzonder hier relatief te kort aan bod. Een voor de bundel als geheel fatale inconsistentie is dat in dit laatste artikel nog een stuk stadsrecht van Delft opduikt. Van Kruining beoordeelt een niet in de bundel opgenomen akte van 23 april 1246 als een aanvulling op en daarom behorend tot de stadskeur (103).

Door de weigering een discussie aan te gaan en vooral door het veronachtzamen van een deel van de recente literatuur mist deze bundel de aansluiting op de historiografie. Juist op een terrein binnen de rechtsgeschiedenis waarover nog niet veel geschreven is, is dat een gemiste kans om het strikt plaatselijke belang van het boekje te overstijgen. Bovendien beantwoordt de bundel hierdoor uiteindelijk niet aan zijn doel: de geïnteresseerde leek wordt niet zozeer op weg geholpen, maar eerder het bos ingestuurd.

D. E. H. de Boer, E. H. P. Cordfunke, H. Sarfatij, ed., *Wi Florens.... De Hollandse graaf Floris V in de samenleving van de dertiende eeuw* (Utrecht: Matrijs, 1996, 366 blz., f75,-, ISBN 90 5345 098 X).

Sinds enige tijd is in Nederland het herdenken van memorabele evenementen uit het verleden voor historici vrijwel dagelijks werk dat meestal zijn neerslag vindt in een bundel bijpassende opstellen. Maar zelden worden deze zo fraai en aantrekkelijk uitgegeven als bovenstaand boek ter gelegenheid van de zevende eeuwdag van de moord op Floris V (1254-1296). Ook de inhoud ervan is van kwaliteit: dit dankt het mede aan de in veel opzichten geslaagde opzet om behalve de geschiedenis van de graaf zelf allerlei aspecten van diens tijd te belichten en, zoals De Boer in zijn inleiding uiteenzet, de krachtige interne ontwikkeling te tonen die Holland toen kenmerkte binnen een heel dynamisch West-Europa. Het eerste hoofdstuk, van de hand van Cordfunke, bevat - als wellicht onvermijdelijk begin - een overzicht van familierelaties en een gedetailleerd verslag van de politiek na de dood van Floris' vader Willem II (1256), een feitenrijk, maar niet erg boeiend hoofdstuk. De schrijver ruimt er nogal wat plaats in voor zijn favoriete hypothese dat Floris in de heerlijkheid Voorne zou zijn grootgebracht door toedoen van zijn voogdes, Aleid van Avesnes (hij verwijst daarvoor naar Van Oostrom, die zich echter voor zijn veronderstellingen hieromtrent juist op Cordfunke beriep; *Maerlants wereld*, 468), zonder zich zelfs maar af te vragen hoe (on)waarschijnlijk het is dat de voogdes/regentes het graafje (en haar eigen hofhouding?) in een van Holland onafhankelijke, buiten haar eigen gezag en rechtsgebied gelegen hoge heerlijkheid zou onderbrengen. De Bambergse mediëvist Klaus van Eickels beschrijft de relatie van het graafschap Holland tot het Duitse Rijk (waarvan het deel uitmaakte), dat in de dertiende eeuw door een voortdurende strijd om de koningskroon desintegreerde. De systematisch opgezette behandeling van Hollands burenen, de bisschop van Utrecht, de graven van Gelre, Kleef en Bentheim door mevrouw Van Winter heeft een aardige pointe: ze laat zien hoe juist in Floris' jaren door zwak bestuur en tegenspoed van de eersten het machtsevenwicht in de noordelijke Nederlanden volkomen werd verstoord en Holland daarvan blijvend kon profiteren. De verhouding van Dirk VIII van Kleef tot Floris komt niet erg uit de verf: waarom duikt hij telkens op aan de zijde van zijn verre neef? Mevrouw De Hemptinne, die de zuidelijke pendant van dit hoofdstuk verzorgde, legt de nadruk op de positie van het huis Avesnes, dat in de Hollandse politiek zo'n belangrijke rol speelde en in 1299 het graafschap erfde.

De archeoloog Bos bespreekt de waterstaatkundige politiek van graaf Floris, 'een aan de tijd aangepaste voortzetting van de politiek' van zijn voorgangers, met nu eens niet de Hollands-Utrechtse laagvlakte maar het Waterland als voorbeeld. Zijn collega Bult interpreteert de uit opgravingen gewonnen twaalfde-eeuwse gegevens omtrent behuizing, interieur en levenswijze, waarbij veel materiaal uit Dordrecht. Sarfatij, juist met deze stad zo vertrouwd, laat de groei ervan tot een laat-twaalfde-eeuwse handelsstad met stenen koopmanshuizen zien. Fris en nieuw is De Boers bijdrage over de handelsbetrekkingen van Holland en Zeeland in de tweede helft van de dertiende eeuw; deze toont onder meer hoe de tot bloei gekomen vrachtvvaart op Engeland weliswaar voortdurend hinder ondervond van problemen met dat land, maar niettemin nauwelijks onderbroken werd, en Dordrecht ook in de handel op Duitsland een sterke positie innam. Over de veelbesproken kwestie van de Engelse wolstapel zegt de schrijver verstandige dingen.

Binnenlandse machtsfactoren, de onderlinge verhouding van adel en jonge ridderschap en het strategisch belang van Floris' kastelenbouw vormen de onderwerpen, met zorg behandeld door respectievelijk A. Janse en R. P. de Graaf. Heel levendig en interessant is een hoofdstuk over de doordringing van het schrift in de samenleving in Holland en Zeeland in de tweede